

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ

42

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA
ARCHEOGRAPHICAL DEPARTMENT

ARCHEOGRAPHICAL PAPERS

42

Belgrade 2020

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА АРХЕОГРАФИЈУ

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ
42

Београд, 2020

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

ЛАСЛО БЛАШКОВИЋ, главни и одговорни уредник (Београд)
Проф. др Татјана Суботин-Голубовић, уредник (Београд)
Др Владан Тријић, секретар Одбора (Београд)
Проф. др АКСИНИЈА ЏУРОВА, инострани члан САНУ (Софија)
АНАТОЛИЈ ТУРИЛОВ, инострани члан САНУ (Москва)
РАДОМАН СТАНКОВИЋ (Београд)
Др Јасмина Недељковић (Београд)
Доц. др Драгана Новаков (Београд)
Др Драган Пурешић (Београд)

EDITORIAL BOARD

LASLO BLAŠKOVIĆ, editor-in-chief (Belgrade)
TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, Ph.D. Associate Professor, editor (Belgrade)
VLADAN TRIJIĆ, Ph.D. secretary of the Board (Belgrade)
AKSINIA DŽUROVA, SASA foreign member (Sofia)
ANATOLY TURILOV, SASA foreign member (Moscow)
RADOMAN STANKOVIĆ (Belgrade)
JASMINA NEDELJKOVIĆ, Ph.D. (Belgrade)
DRAGANA NOVAKOV, Ph.D. Assistant Professor (Belgrade)
DRAGAN PUREŠIĆ, Ph.D. (Belgrade)

РЕЦЕНЗЕНТИ

Проф. др Гордана Јовановић
Проф. др Татјана Суботин-Голубовић
Др Владан Тријић
Мр Душица Грбић

REVIEWERS

GORDANA JOVANOVIĆ, Ph.D. Professor
TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, Ph.D. Professor
VLADAN TRIJIĆ, Ph.D.
DUŠICA GRBIĆ, MA

Публиковање овог броја *АРХЕОГРАФСКИХ ПРИЛОГА* остварено је уз финансијску помоћ Министарства културе и информисања Републике Србије

САДРЖАЈ/CONTENTS

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Christoph Koch

EIN VERKANNTES RELIKT DES BOSNISCHEN TETRAEVANGELIUMS
DER SAMMLUNG SREČKOVIĆ 11

Крисѿоф Кох

НЕПРЕПОЗНАТИ ФРАГМЕНТ БОСАНСКОГ ЧЕТВЕРОЈЕВАНЂЕЛА СРЕЂКОВИЋЕВЕ ЗБИРКЕ..... 48

Владимир Р. Поломац

ДВА СРПСКА ПИСМА УГАРСКОГ КРАЉА ЈОВАНА ЗАПОЉЕ ИЗ XVI ВЕКА:
ТЕКСТ И ФИЛОЛОШКИ КОМЕНТАР 51

Vladimir R. Polomac

TWO SERBIAN LETTERS BY THE HUNGARIAN KING JOHN SZAPOLYAI FROM THE 16TH CENTURY:
THE MANUSCRIPT ACCOMPANIED BY THE PHILOLOGICAL COMMENTARY..... 69

Милена Марѿиновић

РУКОПИСНЕ КЊИГЕ МАНАСТИРА УСПЕЊА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ У МОРАЧИ..... 75

Milena Martinović

MANUSCRIPT BOOKS OF THE MONASTERY OF THE DORMITION
OF THE VIRGIN IN MORAČA 94

Жарко Војновић

БАКРОРЕЗНИ МЕСЕЦОСЛОВ У СЛИКАМА ИЗ 1719 – НАЈСТАРИЈА КЊИГА ОБНОВЉЕНОГ
СРПСКОГ ИЗДАВАШТВА 121

Žarko Vojnović

ILLUSTRATED COPPERPLATE *MENOLOGION* (1719) – THE OLDEST BOOK
OF THE RENEWED SERBIAN PUBLISHING 154

БИБЛИОГРАФИЈЕ

Марија Бојдановић, Јасмина Негељковић

БИБЛИОГРАФИЈА АКАДЕМИКА АЛЕКСАНДРА МЛАДЕНОВИЋА..... 159

ДВА СРПСКА ПИСМА УГАРСКОГ КРАЉА ЈОВАНА ЗАПОЉЕ ИЗ XVI ВЕКА: ТЕКСТ И ФИЛОЛОШКИ КОМЕНТАР

Владимир Р. Поломац*

Айстиракџи: У раду се доносе текстови и фотографски снимци двају српских писама угарског краља Јована Запоље из 1537. године (прво писмо упућено је Мехмеду Јахијапашићу, смедеревском санџак-дегу, а друго писмо његовом заменику Ферхату), као и преглед њихових најважнијих графијско-правописних и језичких одлика. Најважнији резултати истраживања могу се свести на следеће: а) графијско-правописни систем обају писама представља мешавину рашке (употреба лигатура <на> и <џ>) и ресавске правописне традиције (употреба <ѣ>, <ѡ> и надредних акценатских знакова), б) оба писма писана су српским језиком са минималним присуством елемената српскословенског језика, најчешће у формулаичним деловима писама, в) српски језик писама највероватније је изграђен на основи југоисточног српског дијалекта XVI века (из кога су се развили савремени косовско-ресавски и призренско-јужноморавски говори), о чему би могли сведочити забележени примери /а/ (</а/), доследан екавизам, један пример употребе општег падежа и наставак -хмо у 1. л. мн. аориста.

Кључне речи: српски језик, дипломатски језик, XVI век, краљ Јован Запоља, Угарска

1. УВОД

Употреба ћирилице и српског као дипломатског језика на угарском двору током XV века позната нам је на основу малобројних сачуваних писама из времена Жигмунда Луксембуршког упућених румунским манастирима Тисмени и Водици,¹ затим на основу двају сачуваних оригиналних писама краља Матије Корвина,² као и једног писма његовог

* Владимир Р. Поломац, Универзитет у Крагујевцу, Филолошко-уметнички факултет, Катедра за српски језик, v.polomac@filum.kg.ac.rs

¹ В. Веселиновић 2009, 183; Isailović-Krstić 2015, 6.

² За писмо дубровачком братру Александру в. Поломац 2018а; за писмо турском султану Бајазиту II в. Радојчић 1953–1954, 363–364.

дворског судије Стефана Баторија упућеног турском војном заповеднику Али-бегу Михалбеговићу.³ О наставку ове праксе у XVI веку непосредно сведоче такође малобројни познати документи: писмо дунавског капетана Мустафе капетану острогошком Петру,⁴ писмо угарског великаша Томаша Надаждија Мурат-бегу, османском намеснику Клиса из 1539. године,⁵ мировни уговор између Угарске и Турске закључен 1519. године,⁶ као и три оригинална писма угарског краља Јована Запоље издата у Великом Вараду (данашњој Орадеи, мађ. Nagyvárad, у Румунији): два писма смедеревском санџак-бегу Мехмеду Јахијапашићу (прво октобра 1537, друго 30. октобра исте године) и једно писмо Ферхату, Мехмед-беговом заменику (30. октобра 1537).⁷ Иако су нам сва три писма Јована Запоље позната још на основу Миклошичевог и Стојановићевог издања,⁸ она до сада нису била предмет филолошких и лингвистичких истраживања. Разлог за то налази се вероватно у чињеници да оригинали поменутих писама нису били доступни каснијим истраживачима. Ни Миклошич ни Стојановић нису оставили податке о оригиналима и фотографским снимцима Запољиних писама, а нема их ни у *Историји српске ћирилице* П. Ђорђића,⁹ у којој се на основу ова два издања Запољина писма само помињу у оквиру кратког одељка о мађарским канцеларијама. Наше истраживање стога је примарно било мотивисано жељом да се пронађу оригинали писама, те да се на основу њих приреди ново издање које би укључивало и преглед њихових најважнијих графичко-правописних и језичких одлика што би допринело ближе познавању употребе ћирилице и српског као дипломатског

³ В. Радојчић 1953–1954, 362–363.

⁴ В. Miklosich 1858, 552–553; Стојановић 193, 483–484.

⁵ В. Isailović–Krstić 2015, 8.

⁶ В. Isailović–Krstić 2015, 9–10.

⁷ О употреби српског језика на двору краља Јована Запоље сведоче и други посредни подаци. Тако Н. Исаиловић и А. Крстић (2015, 8) наводе да се у Запољиним окружењу налазио логотет Лацко за кога се зна да је у краљево име на „словенском језику” писао светогорском проти Гаврилу. Исти аутори (2015, 9) наводе и да је Запољин капелан и повереник Ђурађ Сремац знао српски језик, о чему сведочи његова употреба у траговима у Сремчевој латински писаној *Посланици о пројаси Угарској краљевсјива*.

⁸ В. Miklosich 1858, 553–557; Стојановић 1934, 484–486.

⁹ В. Ђорђић 1991, 171. Овде треба додати да фотографских снимака нема ни у фонду научног пројекта *Историја српског језика* Филозофског факултета у Новом Саду, у коме се налазе снимци највећег броја повеља и писама из Стојановићеве збирке.

језика на угарском двору током XVI века. Током потраге за оригиналима српских писама објављеним у студијама А. Ивића¹⁰ у Haus-, Hof- und Staatsarchiv-у у Бечу септембра 2017. године пронашли смо два од три Запољина српска писма која су и предмет анализе у овом раду. Оригинал писма Јоване Запоље Мехмед-бегу Јахијапашићу из октобра 1537. године¹¹ остаје и даље предмет потраге.

2. ПИСМО КРАЉА ЈОВАНА ЗАПОЉЕ СМЕДЕРЕВСКОМ САНЦАК-БЕГУ МЕХМЕДУ ЈАХИЈАПАШИЋУ (ВЕЛИКИ ВАРАД, 30. X 1537)

Овим писмом угарски краљ Јован Запоља потврђује да је примио писмо смедеревског санџак-бега Мехмеда Јахијапашића. Оригинал на хартији величине 29,6 x 44,3 cm налази се у Haus-, Hof- und Staatsarchiv-у у Бечу у збирци Allgemeine Urkundenreiche под сигнатуром AUR 30 X 1538. Хартија је пресавијена два пута хоризонтално и вертикално тако да се након пресавијања на једној страни налази формула адресације исписана у три реда (в. сл. 1), а на другој страни пресавијене странице које образују печат (в. сл. 2). Отварањем пресавијених страница са печатом долази се до текста писма исписаног у четрнаест редова, након чега долази потпис на латинском језику (в. сл. 3). Иако сигнатура из Бечког архива упућује на 1538. годину, задржали смо Миклошичево датирање 1537. годином на основу датумске формуле из текста писма. Досадашња издања писма у Miklosich 1858, 553–554 и Стојановић 1934, 484–485.¹²

2.1. ТЕКСТ ПИСМА У ОРИГИНАЛНОЈ ГРАФИЈИ¹³

Млѣтїю бжїею · нанω^м краа^п · ђгрѣскїи · хрѣваа^тскїи даа^пматїискїи ·
поморавас^ки · и лѣжа^тски моркола^б · и ωбои^к шлижїнами · l² хер^цегъ

¹⁰ В. Ivić 1909. и Ивић 1925.

¹¹ Издање: Miklosich 1858, 554–555; Стојановић 1934, 485.

¹² Важно је напоменути да су сва три српска писма Јована Запоље објављена у додатку друге књиге старих српских повеља и писама Љ. Стојановића (1934, 484–486), приређеном након његове смрти од стране С. Куљбакина (уп. Михаљчић 1997, 30–31).

¹³ Приликом издавања текстова писама у оригиналној графици придржавали смо се следећих начела: а) скраћенице су донете према оригиналу, б) надредна слова су

· пишемъ · славномъ · и ѝзможномъ · гѡѣподааръ срѣбъскіе земліе са-
а^ичакъ сме^иревъскомъ · бе^игра^искомъ ¹³ подѣнавъскомъ · посавскомъ ·
посре^искомъ · ине^и више^и краишни^и градовѡмъ гѡѣподааръ · ме^име^и бегъ
· нах^инапашику · по по^иклоніенію ѡ бѣ твојеи мл^ити добрѣ срѣкю · и
нарѡ^и · ѝ честитого цѣра животѣ захтеваамо · по те^и доиде до на^и твоје
¹⁵ мл^ити чл^икъ · и поглавити слѣга · нами книгѣ ѡ вашеи мл^ити доне^и ·
на име · есебаліа · чашѣ баша · и книгѣ твојеи ¹⁶ мл^ити проглѣдахмо
· и на рѣчи ѡ твоје мл^ити слѣге па^и · свѣ^и лепо и хѣбаво по рѣдѣ ра-
зѣмехмо · ми се томъ · іако ѡбра^идовах^имо · и великѣ весело^и имахмо
· и на то^и гоу боу хваалѣ дадох^имо · како^ирѣ^и је наа^и бѣ^и великоу радѡ^и
· и доби^и даа^и ¹⁸ ѝ силного и честитого цѣра животоу · и честито^иа цѣра
срѣкѡ^и · и твоје мл^ити нароко^и · ис ко^ие добрѣ срѣкѣ чести^иа^и того цѣра ·
и наша срѣкна стои · са^и је бѣ даа^и твојеи мл^ити ѝ рѣке · честитого цѣра
непріате^и · и нше непріателе^и ¹⁰ са^и је твоја мл^итъ · бѣ^иѡмъ помош^ию · и
честитого цѣра нароко^и · свѣтлости честитомоу царѡу · вѣлико^и слѣжбѣ
¹¹ ѣчини^и · и нами вѣлико^и радѡ^и и велико пріате^иство и дрѣжѣство ·
що ми по боу · и по честитомъ царѡу захвал^иа^имо твојеи мл^ити · да тѣ
је свѣтаа^и ѡбра^и прѣ^иа честити^имъ цре^и · и паа^и кѣ разабрати твоја мл^итъ
· ѡ твоје мл^ити погла^ивитаго слѣге · есебаліе и ѡ бѣ захтевамо твоје
мл^ити добрѣ срѣкю и нарѡ^и · ѝ честитого цѣра · животѣ ¹⁴ на многаа
лѣта лѣтѡмъ · пи^и · вѣ лѣто · ѣ·мѣ· мѣца ѡ^и · лѣ · днѣ · оу грѡу · ѝ велико^и
· варѡу ¹⁵ Ioannes Rex ¹⁶ Manu Propria

На ѡполеђини: Славно^и · и оу^иможномъ · гѡѣподааръ срѣбъскіе
земліе саа^ичакоу сме^иревъско^и · бе^игра^искомъ · подоунавъскомъ поса-
вскомъ · посре^искомъ · ине^и ви^и крашни^и градовѡмъ гѡѣпол^идаръ ме^име^и
бегъ нах^инапашику · ѡ бѣ зхевамо твојеи мл^ити добрѣ срѣкю и нарѡ^и

За разлику од Миклошичевог и Стојановићевог издања у којима
је текст са полеђине (са формулом адресације и салутације) дат на
почетку издања без посебног формалног одвајања од основног дела
писма, овде смо поступили другачије, наводећи најпре основни текст,
а затим посебно означен текст са полеђине.

Највећи број грешака у Миклошичевом издању (1858, 553–554)
односи се на писање графеме <ъ> на месту <ѣ>: 8грѣскіи 1, хрѣваатскіи

дата на одговарајућем месту у експоненту, в) задржана је оригинална интерпунк-
ција, при чему је тачка донета на средини реда и одвојена белином од претходне
речи, г) нису преношена савремена правописна правила о употреби великог сло-
ва, д) нови ред је означен вертикалном цртом поред које је у експоненту број реда.

веселω^с 7, на тω^н 7, срѣкю 13; посре^мском⁸ 2 из оригинала писма у овом издању је испуштено.

У односу на оригинал писма посебан коментар у нашем издању заслужује неколико примера: а) облик поморавас^{ки} 1 задржан је према оригиналу (и према Миклошичевом читању) иако представља очигледну писарску грешку (уп. поморав^{ски} 1 у другом писму); б) према оригиналу је донет и пример нше 9 (код Миклошича наше) (уп. бројније примере у другом писму написане на исти начин: нше 6, 9, ншега 8, ншѣ 8); в) у примеру ис које добрѣ срѣкѣ 8 задржали смо Миклошичево читање иако се писар очигледно колебао у писању будући да се у оригиналу изнад предлога налази написано и надредно <з>; и г) колебање у писању још је очигледније у 10. реду, где је честитого преправљено у честитомоу, како смо и ми донели у нашем издању.

2.2. ТЕКСТ ПИСМА ЈЕЗИЧКИ ОСАВРЕМЕЊЕН¹⁴

Милошћу Божијом, Јанош, угарски, хрватски, далматински и поморавски краљ, лужички морколаб и херцег обеју Шлезеја. Пишем славном и узможном господару српске земље, господару санцака смедеревског, београдског, подунавског, посавског, сремског, и господару других пограничних градова, Мехмед-бегу Јахијапашићу. По поклоњенију од Бога, Твојој милости добру срећу и нарок у животу честитого цара захтевамо. Потом, дође до нас Твоје милости човек и знаменити слуга Есебалија чаушбаша, и нама књигу од Твоје милости донесе. И књигу Твоје милости погледасмо, речи од слуге Твоје милости пак све лепо и хубаво по реду разумесмо. Ми се томе јако обрадовасмо и велику веселост имасмо и на томе Господу Богу хвалу дадосмо како је нама Бог велику радост и добит дао у животу силнога и честитого цара. И срећом честитого цара и нароком Твоје милости, из које добре среће честитого цара и наша срећа стоји. Сада је Бог дао Твојој милости у руке непријатеље честитого цара и наше непријатеље. Сада је Твоја милост Божијом помоћу и нароком честитого цара, светлости, честитом цару, велику службу учинила и нама велику радост и велико пријатељство, за шта ми по Богу и по честитом цару захваљујемо Твојој

¹⁴ Поступак језичког осавремењивања подразумевао је минималне интервенције како би се писмо приближио савременом читаоцу. Неколико термина и мање познатих речи задржано је у тексту уз посебан коментар.

милости. Да ти је светао образ пред честитим царем! И разабраће Твоја милост од знаменитог слуге твоје милости Есебалије, како од Бога захтевамо Твојој милости добру срећу и нарочитост у животу честитог цара, на многа лета. Писа се у лето 7046, месеца октобра, 30. дан, у граду Великом Вараду.

На њолеђини: Славном и узможном господару српске земље, господару санцака смедеревског, београдског, подунавског, посавског, сремског, и господару других пограничних градова, Мехмед-бегу Јахијапашићу. Од Бога захтевамо Твојој милости добру срећу и нарочитост.

Термини и мање познате речи: *морколаб* – заповедник, управитељ каквог града или тврђаве (вероватно према мађ. *porkoláb*, у крајњем исходу од нем. *Burggraf*);¹⁵ *узможан* – у титулатурама, племенит, чистан, дичан, славан;¹⁶ *нарочитост* – срећа, судбина; добар глас, част, углед;¹⁷ *чаушбаша* – старешина чауша, наредник;¹⁸ *њоїлавий* – главни; угледан, отмен, дичан, знаменит;¹⁹ *худаво* – лепо.²⁰

3. ПИСМО КРАЉА ЈОВАНА ЗАПОЉЕ ФЕРХАТУ, ЂЕХАЈИ МЕХМЕД-БЕГА ЈАХИЈАПАШИЋА (ВЕЛИКИ ВАРАД, 30. X 1537)

Овим писмом угарски краљ Јован Запоља препоручује свог посланика Ферхату, ђеҳаји Мехмед-бегу Јахијапашићу. Оригинал на хартији величине 29,6 × 44,3 cm налази се у Haus-, Hof- und Staatsarchiv-у у Бечу у збирци Allgemeine Urkundenreihe под сигнатуром AUR 30 X 1538. Хартија је пресавијена два пута вертикално и три пута хоризонтално тако да се након пресавијања на једној страни налази формула адресације исписана у три реда (в. сл. 4), а на другој страни пресавијене странице образују печат (в. сл. 5). Отварањем пресавијених страница са печатом долази се до текста писма исписаног у једанаест редова,

¹⁵ В. RJA X, 863. У писму Мехмед-паше Соколовића Андрашу Баторију из 1551. године бележи се облик *њорколаба* (в. Поломац 2018б, 643), док се у RJA VII, 10 бележи *морколаб* (према мађ. *morkoláb*, нем. *Markgraf*) само на основу Запољиних писама.

¹⁶ В. RJA XX, 379.

¹⁷ В. РСАНУ XIV, 368–369.

¹⁸ В. Škaljić 1966, 167.

¹⁹ В. РКС II, 237.

²⁰ В. РКС III, 437 и RJA III, 716, само са потврдом из нашег писма.

након чега долази потпис на латинском језику (в. сл. 6). И у овом писму, упркос сигнатури из Бечког архива, на основу датумске формуле у самом тексту (в. ниже), задржали смо Миклошичево датирање 1537. годином. Досадашња издања писма у Miklosich 1858, 554–555 и Стојановић 1934, 486.

3.1. ТЕКСТ У ОРИГИНАЛНОЈ ГРАФИЈИ

Млѣтиѹ дѣиѣю · нано^и краа^и · ѡгрѣскѣи хрѣваа^искѣи · даа^иматѣиски по-
морав^иски · лѣжа^иски морколаа^и · ѡбои^и шлижѣнами хел^ир^ицегѣ пише
млѣтъ кралѣвѣства ми · с^илавномѣ и плѣменитомѣ · и ѡ витештвоу · иза-
бранномѣ · и въ храбростѣ нарочитомѣ^и |³ покраишномѣ витезѣ · ферхат^и
кѣхаѣ · славнога ме^име^и дѣга · много з^иравѣе и поклонѣнѣе ѡ да да
има^и · а ѡ на^и |⁴ кралѣвѣскоу млѣтъ · захтевамо вашеи млѣти добрѣ
срѣкѹ · и нарѡ^и · по си^и разабра^имо · истинѡ^и како вѣ је са^и |⁵ дѣ даа^и
· великоу радѡ^и · и вѣликоу · вѣселѡ^и · и много доби^и. ѡ честитога ц^ира
· животоу · и на тѡ^и ми бѡу хвалѣ |⁶ даѣмо · ѣрѣ вѣ је дѣ да^и · ваше · и
нше непрѣиателѣ · по^и рѣкоу · тога ра^и да зна твоа млѣтъ ѡ ѣдно врѣме
· и ми |⁷ вѣли^и товарѣ носимо на своѣ^и раменоу нако врѣло дѣме · тога
ра^и мѡли^и те · како да бѡу твоа млѣтъ добрѡ^и речѡ^и |⁸ ѡ гѡ^иподаара ме^и-
ме^и дѣга положѣ ншега вѣрнога слѣге по^иложѣ фекети наноша · и коѣрѣ
ти ншѣ повз^иани |⁹ слѣга · има ти говорити · вашои млѣти · да мѣ ваша
млѣтъ вѣрѣѣте · ѣрѣ сѣ то нше рѣчи истинѣ^и |¹⁰ и ѡ да захтевамо твоѣ
млѣти живота и з^иравѣа ами^и · пи^и · въ лѣто · ѡ · мѣ · мѣца · ѡ · ѡ · дѣ ·
ѡ гр^иоу · ѡ вел^и · вар^иоу |¹¹ Ioannes Rex |¹² Manu Propria

На по^иле^иини: Плѣменитомѣ · и моудрѡ^и · и оу вѣсѣм^и по^ичѣтеннѡ^и
· и по^ичѣтенеи чѣти до^иино^и |² и оу витештвоу · избранномѣ · и въ хра-
бростѣ нарочитомѣ · витезѣ |³ ферхатѣ кѣхаѣ ме^име^и дѣговѣ · много
з^иравѣе · и поклонѣнѣе

Као и у претходном писму, и овде се највећи број грешака у Ми-
клошичевом издању односи на писање <ѣ> на месту <ѡ> (примери
под а)), затим писање <ѡ> на месту <оу> и обрнуто (примери под б)),
као и писање <о> уместо <ѡ> (примери под в)): а) уместо ѡгрѣскѣи 1,
милостѣ 2, 4, 6, 7, кралѣвѣства 2, вѣ 2, 2споѣа, 10, кралѣвѣскѣ 4, бѡгѣ
6, товарѣ 7, врѣло 8, положѣ 8, нашѣ 8, дѣнь 10, всемѣ 1споѣа, у нашем
издању ѡгрѣскѣи 1, хер^ицегѣ 1/2, млѣтъ 2, 4, 6, 7, кралѣвѣства 2, вѣ
2, 2споѣа, 10, кралѣвѣскоу 4, дѣ 6, товарѣ 7, врѣло 8, положѣ 8, ншѣ

8, днѣ 10, вѣмѣ 1 споља; б) уместо кралѣвѣскѣ 4, животѣ 5, градѣ 10, мѣдромѣ 1 споља, 8 2 споља у нашем издању кралѣвѣскоу 4, животоу 5, гр^аоу 10, моудрѣ^м 1 споља, оу 2 споља; уместо хвалоу 5, роукоу 6, оу 8 у нашем издању хвалѣ 5, рѣкоу 6, 8 7; в) истиномѣ 4, господаара 8, моудромѣ 1 споља, почтенномѣ 1 споља, достоинѣм 1 споља у нашем издању истинѣ^м 4, гвѣ^сподаара 8, моудрѣ^м 1 споља, по^стеннѣ^м 1 споља, до^синѣ^м 1 споља. У мањем броју примера Миклошич не доноси <ѣ> (према веселѣ^с 5, великѣ 7, Племенитомѣ 1 споља у нашем издању вѣселѣ^с 5, вѣли^к 7, Плѣменитомѣ 1 споља) и пајерак (према поморавски 1, херцегѣ 1/2 у нашем издању поморавски 1, хер^сцегѣ 1/2), док се у примеру милостію 1 погрешно употребљава <ѣ> (у нашем издању Мл^стию 1). И приликом издавања овога писма Миклошич је на двама местима испустио целе речи: у интитулацији испуштено је хрѣваа^скѣи 1, а уместо како вѣ је богѣ даалѣ 4/5 у нашем издању како вѣ је са^а дѣ даа^а 4/5. Остале грешке забележене појединачним примерима: уместо Ферха 3, кѣтѣхаѣ 3, по симѣ 4, носимѣ 7 и Фекете Јаноша 8, у нашем издању ферха^т 3, кѣхаѣ 3, по си^х 4, носимо 7 и фекети јаноша 8. У двама примерима Миклошич погрешно разрешава скраћенице: уместо добитѣ 5 требало би добити 5 (ген. мн.) (у нашем издању према оригиналу доби^т 5; уместо чисти 1 споља требало би части 1 споља (у оригиналу чѣти 1 споља).

Приређујући ово писмо у додатку Стојановићеве збирке С. Куљбакин је пошао од Миклошичевог издања, при чему је настало још неколико грешака у односу на оригинал: према Мехмет беговоу 3 споља, здравіе 3 споља, далматіски 1, племенитомѣ 2, кѣтѣхаѣ 3, по семѣ 4, разаврахмо 4, на томѣ 5, бѣде 7 у нашем издању ме^хме^а беговѣ 3 споља, з^аравіе 3 споља, даа^аматіски 1, плѣменитомѣ 2, кѣхаѣ 3, по си^х 4, разабра^хмо 4, на тѣ^х 5, боу^а 7.

У односу на оригинал писма посебан коментар у нашем издању заслужује још неколико примера: а) облици вѣ храбрѣствѣ 2, 2 споља задржани су према оригиналу будући да представљају лок. јд. према *храбрѣсѣво*,²¹ б) у примеру изабранномѣ 2 задржано је Миклошичево читање, иако се писар колебао у писању о чему сведочи надредно <с> написано изнад <и> (уп. исти проблем у примеру ис коѣ добрѣ срѣкіе

²¹ RJA III, 676 бележи само *hrabrenstvo*; уп. *храбрѣсѣво* у Miklosich 1862–1865, 1905 и SJS IV, 790.

8 у претходном писму) и в) према оригиналу су донети и примери нше 6, 9, ншега 8, ншѣ 8 (код Миклошича наше 6, 9, нашега 8, нашѣ 8).

3.2. ТЕКСТ ПИСМА ЈЕЗИЧКИ ОСАВРЕМЕЊЕН

Милошћу Божијом, Јанош, угарски, хрватски, далматински и поморавски краљ, лужички морколаб и херцег обеју Шлезеја. Пише милост краљевства ми славном и племенитом, и у витештву изабраном, и у храбрости нарочитом, пограничном витезу Ферхату, ђехаји славнога Мехмед-бега Јахијапашића. Много здравље и поклоњеније од Бога да имаш, а од нас краљевску милост. Захтевамо Вашој милости добру срећу и нароч. По овом, разабрасмо истином како Вам је Бог дао велику радост и веселост и много добити у животу честитог цара. И на томе ми Богу хвалу дајемо јер Вам је Бог дао ваше и наше непријатеље под руку. Тога ради, да зна Твоја милост како и ми од неког времена велики товар носимо на своме рамену као врло бремене. Тога ради, молим Те како да буде Твоја милост добром речју у господара Мехмед-бега полож нашега вернога слуге, подлог Фекети Јаноша. И оно што ти наш поуздани слуга има говорити, да му Ваша милост верује јер су то наше речи истините. И од Бога захтевамо Твојој милости живота и здравља. Амин. Писано у лето 7046, месеца октобра, 30. дан, у граду Великом Вараду.

На ђолеђини: Племенитом и мудром и у свему поштенном, и поштеној части достојном, и у витештву изабраном и у храбрости нарочитом, витезу Ферхату, Мехмед-беговом ђехаји, много здравље и поклоњеније.

Термини и мање познате речи: *морколаб* (в. горе т. 2.2.); *ђехаја* – помоћник, заступник везира, паше, дефтердара или којег другог великодостојника;²² *нароч* (в. горе т. 2.2.); *врло* – велико, силно;²³ *ђолоџ*, *ђодлоџ* – јемство, гаранција.²⁴

²² В. Škaljić 1966, 186.

²³ RJA XXI, 519, 527–529.

²⁴ RJA X, 256, 605.

4. НАПОМЕНЕ О ГРАФИЈСКО-ПРАВОПИСНИМ И ЈЕЗИЧКИМ ОДЛИКАМА

4.1. Графијско-правописни систем обају писама представља мешавину рашке и ресавске традиције.

У духу рашког правописа доследно се среће употреба лигатуре <на>, како у функцији обележавања групе [ja]: *нанω^м* I/1, II/1, *нахїнапашикю* I/3, I/3споља, *нако* I/6, II/7, *наноша* II/8, *шлижїнами* I/1, II/1, *нахїнапашикю* I/3, I/3споља, *непрїнате^н* I/9, *непрїнатељ* I/9, II/6, *прїнате^нство* I/11, *есебалїна* I/5, *твона* I/10, 12, II/6, 7, *з^нравїна* II/10, тако и у функцији обележавања група [ħa] и [ља]: *срѣкна* I/9, *захвалнамо* I/11/12²⁵. У ослонцу на наведене примере, као и на бројне примере удвајања графеме <a> (в. ниже), у примеру многаа I/14 претпоставили смо читање [ā]. Изузев двају примера са графемом <е> у иницијалном положају: *есебалїна* I/5, *есебалїе* I/13 (лично име), лигатура <е> доследно се употребљава у духу рашког правописа, како у функцији обележавања групе [je]: *је* I/7, 9, 10, 12, II/4, 6, *јерѣ* II/6, 9, *једно* II/6, *бжїею* I/1, II/1, *твоєи* I/4, 5, 9, 12, *зспоља*, *какојерѣ* I/7, *дајемо* II/6, *своє^м* II/7, *којерѣ* II/8, *вѣрвїете* II/9, *срѣбѣскїе* I/2, *испоља*, *твоє* I/4, 6, 8, 12, 13, II/10, *коє* I/8, *есебалїе* I/13, *кїехає* II/3, *зспоља*, *з^нравїе* II/3, *зспоља*, *поклонїенїе* II/3, *зспоља*, тако у и функцији обележавања група [ље], [ње] и [ħе]: *земље* I/2, *испоља*, *непрїнатељ* I/9, *кралїевѣства* II/2, *кралїевѣскоу* II/4, *непрїнатељ* II/6, *поклонїенїю* I/3/4, *поклонїенїе* II/3, *зспоља*, *срѣкїе* I/8, *кїе* I/12, *кїехає* II/3, *зспоља*.

Од одлика ресавског правописа најзаступљеније су употреба графема <ї> и <ъ>, као и употреба надредних акценатских знакова.

Графема <ї> најчешће се употребљава у функцији обележавања редукваног /и/, у првом писму доследно: *Млѣтїю* I/1, *бжїею* I/1, *шлижїнами* I/1, *срѣбѣскїе* I/2, *зспоља*, *нахїнапашикю* I/3, *зспоља*, *поклонїенїю* I/3/4, *есебалїна* I/5, *непрїнатељ* I/9, *непрїнатељ* I/9, *бжїω^м* I/10, *помошїю* I/10, *прїнате^нство* I/11, да тї *є* I/12, *есебалїе* I/13, док се у другом писму среће и један пример са <и> у овој позицији: *Млѣтию* II/1 према *бжїею* II/1, *шлижїнами* II/1, *з^нравїе* II/3, *зспоља*, *поклонїенїе* II/3, *зспоља*, *како вї* *є* II/4, *јерѣ вї* *є* II/6, *непрїнатељ* II/6, *з^нравїна* II/10. Наведени примери најбоље илуструју симбиозу рашких и ресавских правописних норми будући да се графема <ї> редовно

²⁵ Уз сваки пример римским бројем је означено писмо (I – писмо Мехмед-бегу Јахијапашићу, II – писмо Њеџаји Ферхату), а арапским број реда у оригиналу.

употребљава у вези са лигатурама <ѿ>, <ѿ> и <ѿ>. У мањем броју примера графема <ѿ> долази у склопу диграфа <ѿи> у облицима ном. јд. придева одређеног вида: ѿгрѣскѿи I/1, хрѣвааѣскѿи I/1, II/1, дааѣмаѣтѿскѿи I/1, ѿгрѣскѿи II/1, дааѣмаѣтѿски II/1, што је позиција типична за ресавски правопис.²⁶

Графема <ѿ> доследно се употребљава у првом писму, док се у другом писму само у двама примерима среће <ѿ> на крају речи: поѿлогъ II/8, млѣтъ II/9. Позиције у којима се употребљава <ѿ> карактеристичне су за ресавски правопис: а) у предлогу вѣ I/14, II/2, 10, 2споља, б) на крају речи: херѣцегъ I/2, пишемъ I/2, чѣлкъ I/5, чавшъ I/5, бѣ I/7, 9, млѣтъ I/10, 12, дѣтъ I/14, херѣцегъ II/1/2, млѣтъ II/2, 4, 6, 7, бѣ II/5, 6, товаръ II/7, пологъ II/8, ншъ II/8, дѣтъ II/10, вѣемъ II/1споља, ферхатъ II/3споља, в) на месту некадашњег слабог полугласника у средини речи: смеѣревѣскомъ I/2, подѣнавѣскомъ I/3, дрѣжѣство I/11, смеѣревѣскомъ I/1споља, подоунавѣскомъ I/2, посаѣвѣскомъ I/2, краљѣвѣства II/2, краљѣвѣскоу II/4, и г) у функцији обележавања вокалног /р/: ѿгрѣскѿи I/1, срѣѣскѿи I/2, 1споља, хрѣвааѣскѿи I/1, II/1, врѣло II/7. У неколико примера бележи се пајерак, редовно у средини речи између два консонанта, на месту некадашњег слабог полугласника: поморавѣски II/1, али чешће без етимолошког оправдања: поморавасѣки I/1, херѣцегъ I/1, 2, II/1/2, ѿбрадоваѣмо I/1, 6/7.

Надредни акценатски знаци нису употребљени ни доследно ни систематично. Најчешће се употребљава знак чији се облик приближава периспомени, а функција спиритусу ленису, што значи да је потврђен изнад вокалских графема и лигатура у свим положајима: а) иницијални: ѿнѿѿ I/1, II/1, инѣ I/3, ѿхѿѿпашикѿу I/3, есебалѿѿ I/5, ѿко I/6, II/7, ѿбрадоваѣмо I/6/7, ѿбраѣ I/12, есебалѿѿ I/13, истинѿѿ II/4, ѿноша II/8, ѿрѣ II/9, ѿу II/1споља, ѿзабранномъ II/2споља, б) медијални: поклѿнѿнѿ I/3/4, твоѿѿ I/4, 5, 9, 3споља, какоѿѿ I/7, краљѣвѣства II/2, краљѣвѣскоу II/4, коѿѿѿ II/8, кѿѿѿѿ II/3споља, в) финалном: шлижѿѿѿ I/1, срѣѿѿ I/4, II/4, захтеѿѿѿ I/4, твоѿ I/6, 8, II/10, разѿмѿѿ I/6, коѿ I/8, непрѿѿѿѿѿ I/9, дрѿжѿѿѿ I/11, твоѿ I/12, землѿѿ I/1споља, саѿѿѿѿѿѿ I/1споља, ѿхѿѿѿпашикѿу I/3споља, бѿжѿѿѿѿ II/1, кѿѿѿѿ II/3, разѿбраѿѿ I/4, даѿѿѿ II/6. У мањем броју примера и облик је ближи спиритусу ленису: а) иницијални почетак: ѿѿѿѿѿ I/1, II/1, и II/1, 5, 1споља, ѿу II/2споља, б) медијални: покраѿшномъ II/3, моудрѿѿѿѿ

²⁶ В. Поломац 2016, 58.

II/1споља, в) финални: животоу I/8, витештвоу II/2споља. Од осталих акценатских знакова нешто већим бројем примера потврђене су обична варија (искључиво у финалном положају): бжїією I/1, лвжаѿски I/1, нахїапашикю I/3, поклонїєнїю I/3/4, животоу II/5, брѣме II/7 и двострука варија (у очекиваним позицијама у функцији означавања квантитета): ми I/6, 11, II/5, 6, дааѿматїиски II/1, лвжаѿски II/1, великоу II/5, носимо II/7, то II/9, док је оксија забележена у малобројним примерима: гѿѿподаарѿ I/2, I/3, I/1споља, захваліамо I/11/12. Само у једном примеру потврђен је знак који обликом подсећа на кремасти: херѿцегъ II/1/2.

Од осталих граfiјско-правописних особина потребно је указати на: а) употребу <ч> у функцији обележавања /ц/: сааѿчакѿ I/2, сааѿчакоу I/1споља, б) фреквентно удвајање графеме <а>: крааѿ I/1, II/1, хрѿвааѿскїи I/1, II/1, дааѿматїискїи I/1, гѿѿподаарѿ I/2, 3, 1споља, сааѿчакѿ I/2, захтеваамо I/4, хваалѿ I/7, наам I/7, дааѿ I/7, 9, II/5, свѿтааѿ I/12, пааѿ I/12, многаа I/14, сааѿчакоу I/1споља, дааѿматїиски II/1, морколааѿ II/1, захтеваамо II/4, гѿѿподаара II/, као и в) редовну употребу графеме <ѿ> у иницијалној позицији: ѿбоиѿ I/1, II/1, ѿбрадовахѿмо I/6/7, ѿбраѿ I/12, мѿца ѿѿ I/14, II/10, те посебно скоро доследну употребу у вези са следећим надредним словом: нанѿ I/1, гѿѿподаарѿ I/2, 3, градовѿ I/3, нарѿ I/4, II/4, веселѿ I/7, тѿ I/7, радѿ I/7, II/5, срѿкѿ I/8, нарокоѿ I/8, 10, бжїѿмо I/10, истинѿ II/4, вѿселѿ II/5, добрѿ II/7, речѿ 7, итд.

4.2. Оба писма писана су српским језиком са минималним присуством елемената српскословенског језика, најчешће у формулаичним деловима писама (девоција,²⁷ формула адресације и датумска формула): Млѿгїю бжїією I/1, II/1, срѿбѿскїе I/2, I/1споља, вѿ храбростѿ II/2, 2споља, вѿемѿ II/1споља, вѿ лѿто I/14, II/10, а у првом писму веома ретко и у другим контекстима: доиде I/4, помошїю I/10.

Српски језик писама одликује се петочланим вокалским системом: /a/, /e/, /и/, /o/ и /y/. Да је некадашњи изговорни полугласник /ə/ замењен са /a/ несумњиво сведочи временски прилог саѿ I/9, 10, II/4. У складу са овим претпостављамо да се /a/ налази и у српскословенском предлогу вѿ I/14, II/2, 10, 2споља [ва]. Оба писма одликује екавизам, о чему сведоче примери писања <е> на месту етимолошког /*ѣ/:

²⁷ Формула девоције бележи се и у повељама Српске деспотовине (в. Поломац 2016, 391).

бе^агра^аском^а I/2, 1/2 споља, посре^аском^а I/3, захтеваамо I/4, II/4, лепо I/6, размехмо I/6, захтевамо I/13 II/10, посре^аском^а I/2 споља, речω^а II/7, као и обрнуто, примери писања графеме <ѣ> на месту етимолошког /^аe/ или /^аe/: свѣ I/6 (акуз. јд. с. р.), проглѣдахмо I/6, рѣд^а I/6, како^аѣрѣ I/7, добрѣ I/8 (ген. јд. ж. р.), вѣлик^а I/10, 11, плѣменитом^а II/2, вѣликоу II/5, вѣселω^а II/5, ѣрѣ II/6, II/9, вѣли^а II/7, ко^аѣрѣ II/8, истин^аѣ II/9 (ном. јд. ж. р.), Плѣменитом^а II/1 споља. Да се у основици српског језика Запољиних писама могу налазити косовско-ресавски говори XVI века упућује екавизам у примерима по те^а I/4 (лок. јд.) (али и на тω^а I/7, на тω^а II/5) и кѣха^а II/3, з споља (дат. јд. ж. р.). Први пример потврђен је и у једном писму турског султана Бајазита II Дубровнику из 1486. године,²⁸ док су примери другог типа (-е у дат. јд. именица ж. р. некадашњих -ā/-jā- основа) широко посведочени у пословноправној писмености XV–XVI века.²⁹ У оба писма изостају потврде за вокално /л/, као и за вокал /у/ који би био пореклом од њега. У консонантском систему Запољиних писама пажњу највише привлачи одсуство потврда за промену /л/ на крају слога у /о/. У свим забележеним примерима /л/ на крају слога је написано помоћу надредног слова под титлом: бе^агра^аском^а I/2, 1 споља, даа^а I/7, 9, II/5, 8 чини^а I/11, свѣтаа^а I/12, да^а II/6, што указује на то да писање /л/ на крају слога у овим примерима највероватније представља правописни манир. На исти начин може се објаснити и судбина финалне консонантске групе [ст] у примерима веселω^а I/7, радω^а I/7, 11, II/5, вѣселω^а II/5. Од осталих особина консонантског система потребно је још једном указати на присуство фонеме /ц/ у примерима саа^ачак^а I/2, саа^ачакоу I/1 споља, на метатезу у облику заменице свѣ I/6, као и на асимилацију по звучности у примеру витештвоу II/1, 2 споља (уп. дрѣжѣство I/11).

У категорији именичке деклинације – поред већ поменутог примера кѣха^а II/3, з споља (дат. јд. ж. р.) – посебну пажњу завређује: а) велики број примера лок. јд. им. м. и с. р. са наставком -у: по рѣд^а I/6, 8 живот^а I/4, 13, 8 животоу I/8, оу животоу II/5, оу гр^аоу 8 великом вар^аоу I/13, 8 гр^аоу 8 ве^а вар^аоу II/10, 8 витештвоу II/1, оу витештвоу II/2 споља, на раменоу II/7 (уп. српскословенски облик вѣ храбростѣ II/2, 2 споља); затим б) један пример инстр. јд. им. ж. р. некадашњих

²⁸ Т. Лутовац Казновац (2019: 208) наводи се само пример 8 те^а 17. Провером оригинала уочили смо у шестом реду истог писма и по те^а 6.

²⁹ В. само Поломац 2016, 221–222; 2017, 66–67, Лутовац Казновац 2019, 186–187.

-i- основа са наставком -ом: добрѡ^и речѡ^и II/7 (према српскословенским примерима Млѣтїю I/1, Млѣтию II/1, помошїю I/10),³⁰ што може имати и дијалекатски значај будући да овакви примери представљају заједничко обележје савремених косовско-ресавских и призренско-јужноморавских говора, те већине савремених шумадијско-војвођанских и рубних смедеревско-вршачких говора;³¹ као и в) наставци -ами и -ом у дат. мн.: шлижїнами I/1, II/1 (ж. р.), градовѡ^и I/3, зспоља (м. р.), што може бити и утицај српскословенског језика будући да су облици употребљени у уводној формули интитулације и адресације. Посебан коментар заслужује и пример ѿ једно врѣме II/6, што може упућивати на балканистичке процесе карактеристичне за савремене призренско-тимочке говоре (употреба општег падежа, уместо генитива, уз предлог *ог*), за шта постоје малобројне потврде и у двама писмима турског султана Бајазита II с краја XV века, као и у писму Мехмед-паше Соколовића Андрашу Баторију из 1551. године.³²

Међу облицима заменица, придева и бројева – поред већ коментарисаних примера: по те^и I/4, на тѡ^и I/7, на тѡ^и II/5 (лок. јд.), свѣ I/6, срѣбскїе I/2, I/зспоља (ген. јд.), вѣемъ II/зспоља – потребно је указати и на а) облике дат. мн. заменица 1. и 2. лица: нами I/5, 11³³, наа^и I/7 и вї II/4, 6, затим б) доследну употребу форманта -iа у ген. јд. заменица и придева у духу народног језика: честитога I/4, 8, 8/9, 9, 10, 13, II/5, честито^{га} I/8, силнога I/8, поглавитога I/13, славнога II/3, тога II/6, 7, ншега вѣрнога II/8, затим в) једну потврду дат. јд. придева неодређеног вида: беговѡ II/зспоља, као и д) облик дат. мн. збирног броја: ѡбои^и I/1, II/1. Посебан коментар захтева пример твоје II/10 (дат. јд.) у коме не видимо дијалекатски (косовско-ресавски) одраз, већ вероватније грешку писара подстакнуту паралелно употребом облика твојеи I/5 и твоје I/4, 6, 8, 12 у ген. јд., па отуд твојеи I/4, 9, 12, зспоља и твоје II/10 и у дат. јд.

Доследна употреба наставка -хмо у 1. л. мн. аориста представља најзначајнију одлику морфолошког система глагола: прогљдахмо I/6,

³⁰ Примери овога типа забележени су и у неколико писама турских султана Мехмеда II и Бајазита II (в. Лутовац Казновац 2019, 192), као и у писму Мехмед-паше Соколовића Андрашу Баторију из 1551. год. (в. Поломац 2018б, 646).

³¹ В. Ивић 2009, 169; Бошњаковић 2012, 82–83.

³² В. Лутовац Казновац 2019, 173; Поломац 2018б, 647.

³³ Дативски облик *нами* бележи се и у једном писму турског султана Мехмеда II (Лутовац Казновац 2019, 201).

развмехмо I/6, ѿбрадовах³⁴мо I/6/7, имахмо I/7, дадох³⁵мо I/7, разабра³⁶мо II/4. Употреба овога облика, карактеристична за савремене косовско-ресавске и призренско-јужноморавске говоре,³⁴ није забележена у повељама и писмима Српске деспотовине,³⁵ као ни у писму краља Матије Корвина фра Александру Дубровчанину,³⁶ док се у писмима турских султана Дубровнику и писму Мехмед-паше Соколовића Андрашу Баторију среће паралелно са наставком *-смо*.³⁷ Посебно истицање у глаголском систему заслужују и примери 1. л. мн. презента са наставком *-мо*: захтеваамо I/4, II/4, захвалнамо I/6/7, дајемо II/6, носимо II/7, захтевамо I/13, II/10, зхевамо I/3споља, као и једна потврда употребе футура I: кје разабрати I/12.

Наведене најважније језичке одлике не пружају довољно материјала за сигурно закључивање о дијалекатској основици српског језика употребљеног у Запољиним писмима. Ипак, неколико језичких црта, међу којима посебно вокал /a/ < /ə/, доследан екавизам (посебно у примерима *ћехаје* (дат. јд. им. ж. р. некадашње меке промене) и *ѿо ѿем* (лок. јд.)), употреба општег падежа у примеру *од једно време*, као и наставак *-хмо* у 1. л. јд. аориста, могу упућивати на југоисточни српски говор XVI века из кога су се развили савремени косовско-ресавски и призренско-јужноморавски говори.

³⁴ В. Ивић 2009, 167.

³⁵ В. Поломац 2016, 286–287.

³⁶ В. Поломац 2018а, 44.

³⁷ В. Лутовац Казновац 2019, 249; Поломац 2018б, 648.

ЛИТЕРАТУРА

- Бошњаковић 2012: Ж. Бошњаковић, *Морфолошке особине говора источне Шумадије*, Српски дијалектолошки зборник LXIX (2012) 1–381.
- Веселиновић 2009: А. Веселиновић, *Три љовеље из XV века за манастире Тисмена и Водица*, Стари српски архив 8 (2009) 183–203.
- Ђорђевић 1991: П. Ђорђевић, *Историја српске ћирилице*, Београд 1991.
- Ивић 1925: А. Ивић, *Шест српских писма из шеснаестог стогодиња*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор V (1925) 133–140.
- Ивић 2009: П. Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација*, Нови Сад–Сремски Карловци 2009.
- Лутовац Казновац 2009: Т. Лутовац Казновац, *Језик писма турских султана Дубровнику*, Крагујевац 2019.
- Михаљчић 1997: Р. Михаљчић, *Старе српске љовеље и писма*, Енциклопедија српске историографије, Београд (1997) 30–31.
- Поломац 2016: В. Поломац, *Језик љовеља и писма Српске десетоготовине*, Крагујевац 2016.
- Поломац 2017: В. Поломац, *О љравойису и језику у љовељама и писмима Вука Бранковића*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику LX/2 (2017) 59–71.
- Поломац 2018а: В. Поломац, *Писмо краља Маџије Корвина фра Александру Дубровчанину: текст и филолошки коментари*, Philologica LXXXVII (2018) 37–47.
- Поломац 2018б: В. Поломац, *Српски као дипломатски језик југоисточне Европе XVI века (на примеру писма Мехмед-паше Соколовића Андрашу Баџорију)*, Српски језик: статус, систем, употреба, Крагујевац (2018) 639–652.
- Радојчић 1953–1954: Н. Радојчић, *Пет српских писма с краја XV века*, Јужнословенски филолог XX (1953–1954) 343–367.
- Стојановић 1934: Љ. Стојановић, *Старе српске љовеље и писма. књ. 1. Дубровник и суседи његови. Друи гео*. Београд–Сремски Карловци 1934.
- РКС: Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних стварања српских (I–III)*, у Биограду 1863–1864.
- РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика (I–VI)*, Нови Сад 1967–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика (књ. I–XXI)*, Београд 1959–2019.

Ivić 1909: A. Ivić, *Neue cyrillische Urkunden aus der Wiener Archiven*, Archiv für slavische Philologie XXX (1909) 205–214.

Isailović–Krstić 2015: N. Isailović, A. Krstić, *Serbian Language and Cyrillic Script as a Means of Diplomatic Literacy in South Eastern Europe in 15th and 16th Centuries*, Literacy Experiences concerning Medieval and Early Modern Transylvania. Cluj-Napoca (2015) 185–196.

Miklosich 1858: F. Miklosich, *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*. Viennae 1858.

Miklosich 1862–1865: F. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*. Vindobonae 1862–1865.

RJA: *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika I–XXIII*. Zagreb 1886–1976.

SLS: *Slovník jazyka staroslověnského I–IV*, Praha 1966–1997.

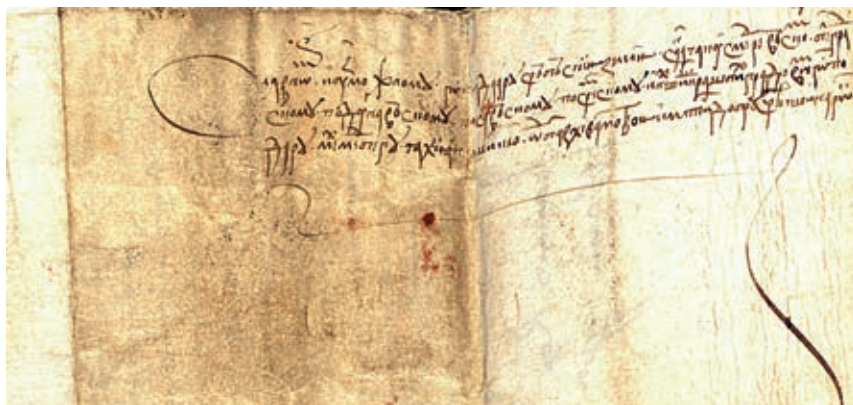
Škaljić 1966: A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo 1966.

TWO SERBIAN LETTERS BY THE HUNGARIAN KING JOHN SZAPOLYAI FROM THE 16TH CENTURY: THE MANUSCRIPT ACCOMPANIED BY THE PHILOLOGICAL COMMENTARY

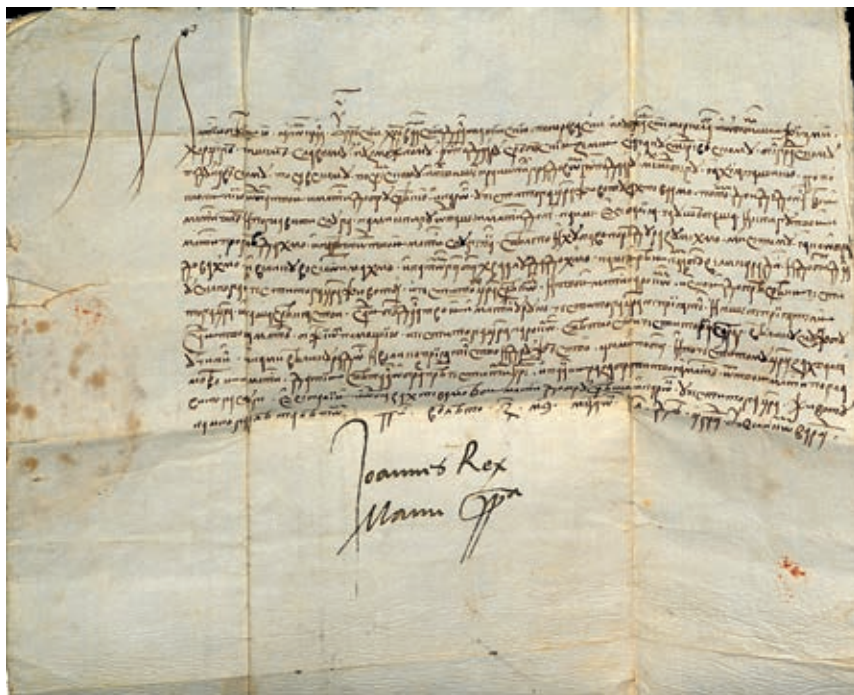
VLADIMIR R. POLOMAC

The paper introduces the manuscripts and photographic recordings of two Serbian letters by the Hungarian King John Szapolyai from the year 1537 (the first one being addressed to Mehmed Jahijapašić, a Sanjak-bey from Smederevo, and the second one to his depute, Ferhat), as well as the overview of their most significant graphic, orthographic, and linguistic features. The most important results of the investigation can be summarized as follows: a) the graphic and orthographic system of both letters represents a mixture of Raška (the usage of ligatures and Resava orthographic traditions (the usage of <і>, <ѣ> and diacritic accent marks), b) both letters are written in Serbian with the elements of Serbian Church Slavonic minimally present, most frequently in formulaic segments of the letters, c) the Serbian language of the letters was most probably based on the South-Eastern Serbian dialect of the 16th century (serving as the basis for further development of contemporary Kosovo-Resavian and Prizren-South Morava varieties), which could be supported by the detected examples of /a/ (</a/), consistent ekavian forms, one instance of the use of a general case and the suffix *-hmo* in the 1st person plural of the aorist tense.

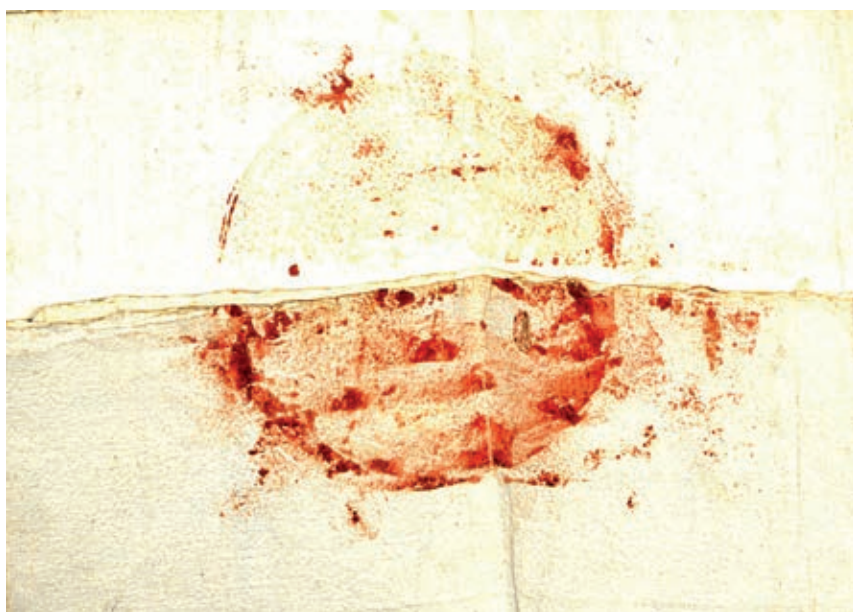
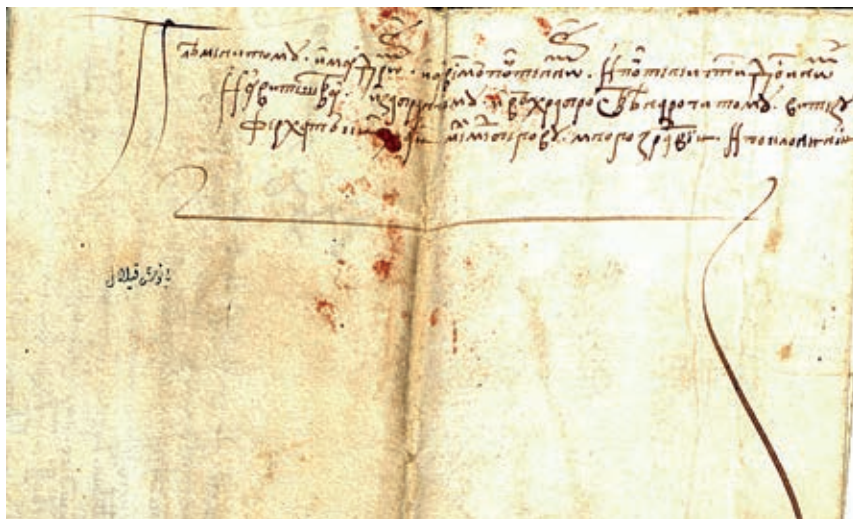
Keywords: Serbian, language of diplomacy, 16th century, King John Szapolyai, Hungary

Сл. 1 Писмо краља Јована Запоље Мехмед-бегу Јахијапашићу – формула адресације
Сл. 2 Писмо краља Јована Запоље Мехмед-бегу Јахијапашићу – печат

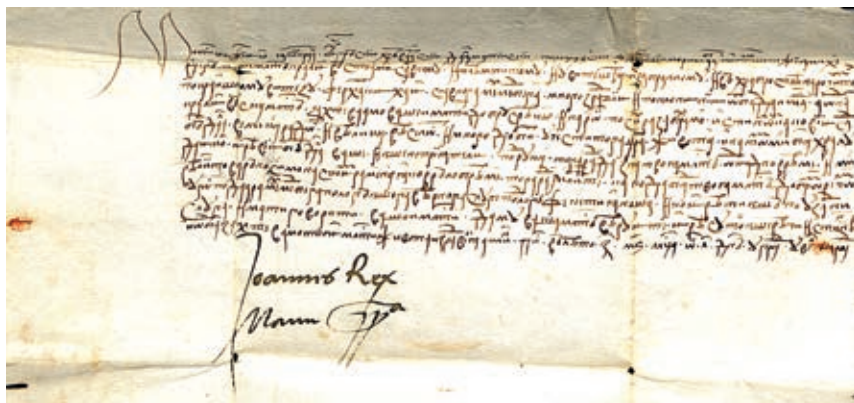

Сл. 3 Писмо краља Јована Запоље Мехмед-бегу Јахијапашаићу – текст писма

Сл. 4 Писмо краља Јована Запоље ћехаји Ферхату – формула адресације

Сл. 5 Писмо краља Јована Запоље ћехаји Ферхату – печат

Сл. 6 Писмо краља Јована Запоље хеџаји Ферхату – текст писма

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ

Зборник радова Одељења за археографију

Народне библиотеке Србије

ARCHEOGRAPHICAL PAPERS

Review of the ARCHEOGRAPHICAL DEPARTMENT

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

ИЗДАВАЧ

Народна библиотека Србије

PUBLISHER

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА

Драгана Перуничић

PROOFREADER

DRAGANA PERUNIČIĆ

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

Мирослав Лазич

PUBLISHING EDITOR

MIROSLAV LAZIĆ

ШТАМПА

RETRO PRINT, БЕОГРАД

PRINTED BY

RETRO PRINT, BELGRADE

ТИРАЖ

300 примерака

CIRCULATION

300

Публикације за размену и рукописе за штампу
слати на адресу:

Народна библиотека Србије

Одељење за археографију

(за Археографске прилоге)

Скерлићева 1, 11000 Београд

e-mail: vladan.trijic@nb.rs

Please, send original texts and/or publications
intended for exchange to the following address:

Narodna biblioteka Srbije

Odeljenje za arheografiju

(za Arheografske priloge)

Skerlicева 1, 11000 Beograd

e-mail: vladan.trijic@nb.rs

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

09(497.11)

АРХЕОГРАФСКИ прилози : зборник радова Одељења за археографију Народне библиотеке Србије / главни и одговорни уредник Ласло Блашковић ; уредник Татјана Суботин-Голубовић. - [Штампано изд.]. - 1979, бр. 1- . - Београд : Народна библиотека Србије, 1979- (Београд : Retro print). - 23 cm

Друго издање на другом медијуму: Археографски прилози (Online) = ISSN 1452-2233
ISSN 0351-2819 = Археографски прилози (Штампано изд.)

YU ISSN 0351-2819
UDK 091